

Tidinge

VAN DIE GOUDE

jaargang 38 | februari 2020 | 1

Tol aan de
Bloemendaalsche Rijweg

Centraal Vliegveld Gouda

Gouvenaars in heftige
polemieek rond 'kleine Max'

Gouwe Verhaal:
Kees Moerings

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

redactie: **Henny van Dolder-de Wit**, dr. **Paul H.A.M. Abels**, dr. **Adri van den Brink**, dr. **Tom Hage**, dr. **Christiaan van der Spek**, drs. **Paul van Horsen** (hoofdredacteur)

tekstredacteur: drs. **Kenny Louwen**

fotoredacteur: **Nico J. Boerboom**

vaste medewerkers: **Marcel van Dasselaar** (archeologie), ir. **Gert Jan Jansen** (Gouwe Verhaal) met dank aan de medewerkers van: **Streekarchief Midden-Holland (SAMH)** en **Museum Gouda**

redactieadres: **Hazelaarlaan 10, 2803 BS Gouda**
e-mail: **redactie-tidinge@diegoude.nl**

secretariaat van die Goude: **Postbus 307, 2800 AH Gouda, telefoon 0182-534884**
e-mail: **info@diegoude.nl**

ontwerp en opmaak: **Peterpaul Kloosterman, Gouda (www.2pk.nl)**

drukkerij: **Quadraat Grafimedia BV, Oud-Beijerland**

ISBN: **0168-0498**

Lid worden van Historische Vereniging Die Goude: Het lidmaatschap kost € 28,- per jaar.

U kunt zich opgeven via onze website www.diegoude.nl

Opzeggen: U kunt uw lidmaatschap tot vier weken voor het einde van een kalenderjaar opzeggen.

Uiteraard zijn ook overlijden en verhuizing redenen voor beëindiging van het lidmaatschap.

www.diegoude.nl

Foto voorkant: Affiche van A.M. Güthschmidt, 1920 (SAMH; foto Nico J. Boerboom)

Van de redactie

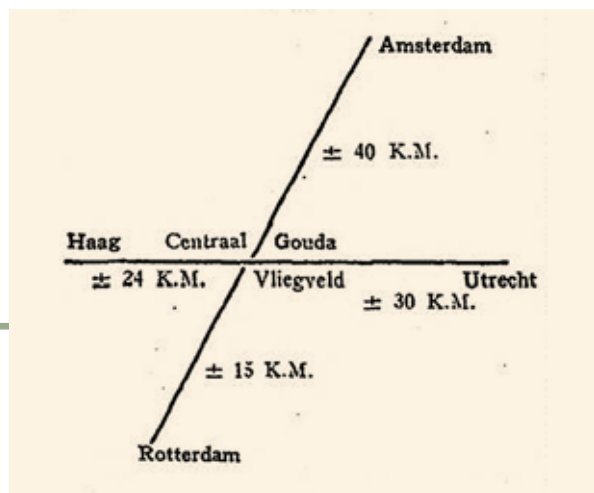
Paul van Horszen

Nu we in de jaren twintig van deze eeuw zijn beland, komen de feestelijkheden rond Gouda 750 in het jaar 2022 snel naderbij. Op een bijeenkomst in de Garensponnerij begin december bleek hoeveel creativiteit de Gouwenaars kunnen opbrengen. Bovendien heeft de gemeente een flinke zak geld toegezegd om al die plannen te kunnen realiseren.

De schrijvers van de nieuwe stadsgeschiedenis die Die Goude in november 2021 op de markt wil brengen, zijn al een eind op streek en de reconstructietekeningen (zie ook de Nieuwsbrief van januari) kunnen hopelijk in het boek worden opgenomen. En het jaar 2022 belooft een mooie afsluiting te krijgen met de herdenking van de 500e geboortedag van Coornhert. Een werkgroep van Die Goude heeft al mooie plannen in de maak om deze bijzondere Gouwenaar te eren.

In het kader van al deze komende feestelijkheden wil ik u nog even herinneren aan de themanummers die de redactie van de *Tidinge* wil uitbrengen. Om u nog even op weg te helpen, de nummers gaan over 'De stad en haar denkers', 'De stad en haar producten', 'De stad en het water' en 'De stad door vreemde ogen'. Diverse auteurs hebben ons al geschreven, dat zij graag een artikel voor hun rekening willen nemen. Wilt u een bijdrage leveren of wilt u meer informatie, neem dan contact op met de redactie: redactie-tidinge@diegoude.nl.

Paul Wennekes opent deze eerste *Tidinge* van het jaar met een artikel over 'Tol aan de Bloemendaalsche Rijkweg'. In aflevering 40 van de rubriek 'Oud Gouda' in de huis-aan-huiskrant *deGouda.nl* heeft u al meer kunnen lezen over de Goudse tolleren. Ook op de Facebookpagina

Het tekeningetje van de mogelijke ligging van een centraal vliegveld in Het Vaderland van 22 juni 1928 (Delpher)

en op de website van Die Goude (24 november) kunt u dit teruglezen.

Wennekes, medeauteur van het boek *Bloemendalers aan de Cleywech*, gaat nader in op deze tol waar veel Gouwenaar dagelijks langs fietsen.

Kunt u het zich voorstellen, Schiphol vlakbij Gouda? In de jaren twintig van de vorige eeuw waren er serieuze plannen om een vliegveld vlak bij Gouda aan te leggen. Burgemeester Gaarlandt was er een warm pleitbezorger van. Henry Hermsen doet uit de doeken waarom die plannen (gelukkig?) toch niet doorgingen.

Een van de voorlopers van de GSG Leo Vroman was de Rijks HBS. De zoon van de beroemde schrijver Eduard Douwes Dekker bijgenaamd Multatuli heeft er lesgegeven. Vader en zoon konden het op z'n zachtst gezegd niet erg met elkaar vinden. Jean-Philippe van der Zwaluw vertelt hoe zoon Edu Douwes Dekker hier terecht kwam en een geliefd leraar werd.

De naam Moerings is bij vele Gouwenaars bekend. Kees Moerings heeft het vak van pijpenmaker op gevorderde leeftijd weer opgepakt en in november een Goudse pijp aangeboden aan onze nieuwe burgemeester. Kees staat centraal in het Gouwe Verhaal van de hand van Gert Jan Jansen.

Tol aan de Bloemendaalsche Rijweg

Paul Wennikes

4

Tidings 2020

De Bloemendaalsche Rijweg was van oudsher een echte polderweg. Het bestuur van de polder Bloemendaal was verantwoordelijk voor het onderhoud aan dijken en wegen en dus ook voor het onderhoud aan de Bloemendaalsche Rijweg. Het werd daar door het hoogheemraadschap van Rijnland op aangesproken, maar ook andere overheden zagen toe op een goed onderhoud. Op zijn beurt sprak het polderbestuur voor het dekken van de kosten van dit onderhoud de eigenaren van het land in de polder Bloemendaal aan.

De kosten van zowel het onderhoud als de investeringen aan dijken en wegen in de polder moesten door de eigenaren van het land, zogeheten *ingelanden* (*gelant* is in het middeleeuws ‘eigenaar van het land’) worden opgebracht. Deels woonden die eigenaren zelf buiten de polder en hadden zij de grond verpacht. De ingelanden van de polder Bloemendaal draaiden dus op voor de kosten van het onderhoud van zowel de dijk langs de Gouwe van de polder Bloemendaal als van het pad op de Winterdijk. Het steeds intensievere gebruik van de Bloemendaalsche Rijweg door met name rijtuigen bracht extra kosten voor onderhoud met zich mee en dwong het polderbestuur uiteindelijk zelfs tot grote investeringen voor verbeteringen aan de weg.

Kaart van J. Kuyper uit 1867 (Hugo Suringar, Leeuwarden)

Al met al vonden de eigenaren dat de totale onderhoudslasten zo langzamerhand veel te hoog werden. Een mogelijke oplossing zou zijn het door de betrokken overheden zelf verstrekken van fondsen voor de benodigde investeringen in en het noodzakelijke onderhoud van de weg. Maar ook de mogelijkheid tot het heffen van tol voor het gebruik van de weg was een optie.

In *Tidings van die Goude* is hierover al eerder een artikel verschenen van Gerard Prins, ‘Een tol op de Cleyweg’. Daaruit blijkt dat ook in het verleden vele partijen betrokken waren bij deze ‘Cleyweg’. Natuurlijk de polder Bloemendaal zelf, de gemeente Bloemendaal en de gemeente Gouda, maar ook het departementaal bestuur, de commissie voor water- en polderzaken en zelfs de drost van Rotterdam. Om te komen tot het heffen van tol op de Cleyweg (oftewel de Bloemendaalsche Rijweg) moest in het begin van de 19e eeuw een langdurig proces worden doorlopen. Het plan stuitte op grote bezwaren van Gouda, dat alleen maar nadelen zag en vond dat de ingelanden en de gehoefslaagden (zij die ter plekke verantwoordelijk waren voor het periodieke onderhoud van

Centraal Vliegveld Gouda

Henry Hermesen

Aan het begin van de 20e eeuw stond de luchtvaart nog in de kinderschoenen. Het was iets spannends en nieuw. Toen er begin april 1921 vliegemonstraties werden gegeven op een tijdelijk vliegveld in de Achterwillens was er blijkbaar groot enthousiasme. Vooral van de mensen die op een rondvlucht meelingen met de Albatros van vliegenier Fink. ‘Eindelijk! ’t Is gebeurd, ’k heb gevlogen!’, schreef een anonieme journalist in de Goudsche Courant.¹ De opkomst van de luchtvaart leidde in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw tot een langdurige discussie over de vraag aan hoeveel vliegvelden Nederland behoefte had en waar die moesten komen. In die discussie probeerde burgemeester Gaarlandt ook Gouda te positioneren in het belang van de toekomst van de stad.

Eerste lijnvluchten

Na de Eerste Wereldoorlog waren er veel piloten die zochten naar nieuwe manieren om hun vaardigheden aan de man te brengen. Een van hen was Albert Plesman, oud-luitenant en vliegenier, getrouwd met de Goudse Suze van Eijk, dochter van een vooraanstaande

De mogelijkheden van de KLM om luchtpost te vervoeren in 1922 (SAMH)

kaashandelaar. Hij organiseerde de Eerste Luchtverkeer Tentoonstelling Amsterdam (ELTA) in 1919 en wist daarvoor steun te krijgen van veel prominenten. Er kwamen 800.000 bezoekers op af, waarmee de ELTA een groot succes werd. Gebruikmakend van dit succes kreeg hij veel belangrijke zakenmensen achter zich om snel daarna de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën (KLM) op te richten.²

De KLM had eerst nog geen eigen vliegtuigen, maar

Gouvenaars in heftige polemiek rond ‘kleine Max’

EDU DOUWES DEKKER (1854-1930) ALS LERAAR OP DE RIJKS HBS

Jean-Philippe van der Zwaluw

20

Tidings 2020

‘Het ergste dat een gewone man kan overkomen, is het hebben van een buitengewone vader.’ Als er één man is op wie dit aforisme van toepassing is, is het wel Jan Pieter Constant Eduard, kortweg Edu, Douwes Dekker. Deze enige zoon van de gevierde Multatuli werd niet alleen voortdurend – en in zijn nadeel – vergeleken met zijn vader, maar ook en zelfs tot na zijn dood door diens negatieve kwalificaties achtervolgd. Van 1907 tot 1920 stond hij in Gouda voor de klas, als leraar Frans op de Rijks HBS. Dit leidt er jaren later toe dat menig Gouwenaar betrokken raakt bij een van de heftigste literaire polemieken van de twintigste eeuw.

‘De kleine jongen dien ik had horen zingen, zag me strak aan, en bekeek me van ’t hoofd tot de voeten. Die scheen ook volstrekt niet verlegen! Het was een knaapje van een jaar of zes, ook al vreemd gekleed. Zijn wijd broekje reikte ternauwernood tot de helft van de dij, en de beentjes waren bloot van daar tot aan den enkel. Heel indecent, vind ik. “Kom je om papa te spreken?” vroeg hij opeens, en ik begreep terstond dat de opvoeding van dat knaapje veel te wensen overliet, anders had hij: “komt u” gezegd.’¹ Met deze regels maakt de Nederlandse lezer in 1860 voor het eerst kennis met ‘kleine Max’, het zoon-

Edu op 13-jarige leeftijd in Milaan, met moeder Tine en zusje Nonnie [uit: A.G. Post van Leggelo, De waarheid over Multatuli en zijn Gezin (Den Haag 1939)]

tje van ‘Sjaalman’ in het boek van de tot dan onbekende Multatuli: *Max Havelaar, of de koffij-veilingen der Nederlandsche Handel-Maatschappij*.

Dit kritische boek betekent de grote doorbraak voor Eduard Douwes Dekker, de man achter het pseudoniem Multatuli. Vanaf dan zijn alle ogen in de vaderlandse literatuur op hem gericht. Voor zijn zontje Edu, die door de auteur als model was genomen voor ‘kleine Max’,

Kees Moerings

Gouwe Verhalen is een serie interviews met mensen die het verleden van Gouda zelf hebben beleefd.

Gert Jan Jansen

‘Grappig dat die oude zeevaarders, gebroeders de Houtman, mij weer in de schoot van de Historische Vereniging hebben gedreven. Ik heb een paar jaar terug bedankt, omdat ik ’s avonds niet meer over straat wilde voor de lezingen. Toen belde jij over een pijpje voor de Houtmandag. Dat was best ingewikkeld, maar het is gelukt. Al pratend dacht ik: die geschiedenis van Gouda vind ik toch wel erg interessant. Ik ben weer lid geworden en ook naar een lezing geweest.

Ik ben als Cornelis Arie Moerings op 4 november 1937 geboren op de Bloemendaalseweg nummer 59. Waddinxveen staat er in mijn paspoort. Pas in 1964 is het daar Gouda geworden. Ik ben de eerste van vijf zonen in het gezin van Jan Moerings en Cee Moerings-van Schaik, maar niet het oudste kind. Twee zussen zijn ouder: Ann en Trees. Na mij kwamen Adrie, Jan, Joop en Martin. Zes van de zeven leven nog. Adrie – wie kent hem niet in Gouda – is helaas eind 2010 overleden. Ik mag dan officieel in Waddinxveen geboren zijn; ik voel me 100% Gouwenaar. Je kwam alleen in het Gouwedorp als je op het gemeentehuis moest zijn. De naam Moerings komt al honderden jaren voor in deze streek. Onze tak is vanuit Roosendaal via het Westland in de regio neergestreken. Het waren landarbeiders en rietdekkers. Zegt de naam ‘Broek, Thuijl en ’t Waal’ je iets? Dat was ooit een zelfstandige gemeente tegen Gouda aan, in de buurt van ’t Weegje. Daar kwam mijn grootvader vandaan toen hij aan de Bloemendaalseweg ging wonen. Daar was in 1903 nieuw gebouwd. Mijn vader groeide er op en vervolgens

Kees Moerings (1937)

Kees Moerings (foto: Nico J. Boerboom)

zijn gezin ook. De bouwtekening ligt in het streekarchief, maar het pand is alweer afgebroken. Daar is nu een groenstrook voorlangs de Azaleasingel.’

Huis Bloemendaalseweg 59, rechts vader (collectie-Moerings)

Auteurs

Paul Wennekes is zich na zijn pensionering gaan verdiepen in de geschiedenis van de Bloemendaal-seweg en de wegtollen. Hij is medeauteur van het boek Bloemendalers aan de Cleywech.

Henry Hermsen is historicus en houdt zich vooral bezig met moderne politieke en sociale geschiedenis.

Jean-Philippe van der Zwaluw is econoom, onderzoeker en schrijver. In 2016 verscheen bij Die Goude zijn biografie over Anna Barbara van Meerten-Schilperoort onder de titel De kroon van Gouda.

Gert Jan Jansen is vicevoorzitter van Die Goude en hoofdredacteur van de Nieuwsbrief. Tevens is hij medewerker voor de rubriek 'Gouwe Verhalen'.

Agenda

LEZINGEN 2020

2 maart	Verhalen achter antieke objecten
Peter Sluisman
28 maart	Boekenbeurs en presentaties van diverse cultuurhistorische organisaties
Stadhuis op de Markt
15 april	Oudewater in touw
Algemene Ledenvergadering
Averien Knol
5 mei	Samen Eervol Overleefd
Over 652 sterke vrouwen onder wie het 'pastoorke' van het Agfacommando
Hans Suijs
25 mei	De stad, het vuil en de beerput
Roos van Oosten
7 september	Lezing i.s.m. Open Monumenten Dag
12 oktober	Jacobus Blauw, Gouds patriot
Tanja Wassenberg
23 november	Industrieel erfgoed in Gouda
Fred Pieters

Zie voor verder informatie de website en de Nieuwsbrief www.diegoude.nl

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

Tol aan de Bloemendaalsche Rijweg

Paul Wennekes

4

Centraal Vliegveld Gouda

Henry Hermsen

14

Gouvenaars in heftige polemiek rond 'kleine Max'

Edu Douwes Dekker (1854-1930) als leraar op de Rijks HBS

Jean-Philippe van der Zwaluw

20

Gouwe Verhaal: Kees Moerings

Gert Jan Jansen

31